

Okul Psikolojik Danışmanlarının Görev Sınırları ve Sorumluluklarının Metaforlar ile Analizi

Analyzing the Boundaries and Responsibilities of School Psychological Counsellors with Metaphors

Aylin DEMİRLİ YILDIZ^a, Eylem Gökçe TÜRK^b

^aBaşkent Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye.

^bAnkara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye.

Öz

Araştırmanın amacı okul psikolojik danışmanlarının mesleklerine, sorumluluklarına ve sınırlarına ilişkin algılarını saptamaktır. Araştırma nitel bir çalışmadır ve veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışmaya katılan Ankara'ya bağlı bir ilçede görevli okul psikolojik danışmanlarından (n=66) okul psikolojik danışmanı metaforu için “Okul psikolojik danışmanı....gibidir, çünkü.....” cümlesini tamamlaması; okul psikolojik danışmanının sınır ve sorumluluklarına ilişkin algıları için de “okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu.... dur, çünkü.....”, ve “okul psikolojik danışmanı... karışmamalıdır, çünkü...” cümlelerini tamamlamaları istenmiştir. Katılımcılar okul psikolojik danışmanı kavramına ilişkin olarak toplam 51 adet geçerli metafor, sorumluluğuna ilişkin 53 adet tanımlama üretilmiştir. Katılımcılar okul psikolojik danışmanının sınırlarının ne olduğu ile ilgili 40 tanımlama yapmıştır. Bulgular, kategoriler ve mesleğin gelişim süreci bağlamında tartışılmıştır. Üretilen metaforlarda tablo bir bütün olarak ele alındığında okul psikolojik danışmanlarının kendilerine dair mesleki algıları ile okulda kendilerine yüklenen görevler arasında kaldıkları görülmektedir. Araştırmanın diğer bulguları değerlendirildiğinde psikolojik danışma alanının en önemli ilkeleri arasında olan öğrenci merkezlilik ve gizliliğin okul psikolojik danışmanları tarafından önemli ölçüde içselleştirildiği görülmektedir.

Abstract

The purpose of this study is to reveal both the metaphors that are related to guidance counselling and perceptions for boundaries and responsibilities connected to this profession. The participants were guidance counsellors (n=66) from a district of Ankara. Participants were asked to complete sentences as ‘guidance counsellor is like ... because ...’, ‘the most important responsibility of a guidance counsellor is ... because ...’ and ‘guidance counsellor shouldn’t barge in ... because ...’. According to the results participants used 51 valid metaphors for school counsellor concept, 53 definitions for the responsibilities, 40 definitions for boundaries. Data were discussed in association with the categories and the evolution of the profession. Considering the metaphors produced in the study as a whole, it is seen that the school psychological counsellors torn between their professional perceptions and the assigned tasks at school. Moreover, other findings revealed that student-centeredness and confidentiality, which are among the most important principles of psychological counseling field, are significantly internalized by school psychological counsellors.

Anahtar Kelimeler

Okul psikolojik danışmanı
rehber öğretmen
metafor
sorumluluklar
sınırlar

Keywords

Guidance counsellors
metaphors
responsibilities
boundaries

Extended Abstract

To identify the perceptions of a profession' members about their professional identities and responsibilities have a priority to understand the current situation and to develop appropriate policies.

The general purpose of this study is to learn about the perceptions of school counselors about their profession. The main goal of the study is to reveal both the metaphors that are related to definition and duty of school psychological counselors and perceptions for limits and responsibilities connected to this profession.

Data were collected with the voluntary participation of school psychological counselors (n=66) in government schools. They were asked to complete sentences as 'school psychological counselors is like ... because ...' Also the raw data regarding the conceptualizations of the area of responsibilities of school counselors, collected by participants completing sentences like 'the most important responsibility of a school psychological counselors is ... because ...' and 'school psychological counselors shouldn't barge in ... because ...' are analyzed using both qualitative and quantitative analysis.

According to the findings, the participants produced a total of 51 valid metaphors. Taking into account the common emphases, these metaphors were grouped into five different conceptual categories: awareness raising, problem solving, communication, protection, worthlessness. In relation to responsibilities of school counselors 53 definitions were produced. Also these definitions are organized in 3 main categories based on common features as function based responsibilities, principles and belonging. Finally, there are 40 definitions of what the limits of the school counselor are.

Generally evaluated, the findings indicate that school psychological counselors' mostly produced the metaphors related to gaining insight. In addition, problem-solving and communication-related metaphors are often used. It seems that school counselors' perception of professional responsibilities mostly focusing on functional responsibilities such as being student-centered and sensitive to ethics, respect to students, knowing them and coordination. Perception of professional limits are mostly contains administrative works. According to research findings, student-centeredness and privacy are widely internalized by school counselors. This can be considered as a product of the efforts of school psychological counselors to present themselves as "psychological counselors" rather than "teachers" in schools. Findings also point to another problem of the field. In this study, which was conducted in one of the central districts of Ankara, 38% of the participants were graduated from different programs. Despite this high ratio the sensitiveness to the ethical principles of their profession is not specific just to the graduates of "Guidance and Counseling" department but also valid for pedagogic formation certification groups. On the other hand, the effect of assignments which are out-of-field must be considered for the height of the uncertain boundaries and guidance. It can be assumed that non-field participants, who have been assigned despite their lacking prior psychological counseling skills, are more focused on guidance services.

1. Giriş

Meslek üyelerinin kendi mesleki kimliklerine ve görevlerine ilişkin algılarını saptamak; mevcut durumu anlamak ve uygun politikalar geliştirebilmek için öncelikli öneme sahiptir. Bu algıları saptamanın güçlü araçlarından bir tanesi metaforlardır çünkü metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen bir düşünce biçimi ve bir görme biçiminin dışavurumudur (Morgan, 1997).

Metafor, “bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizması olarak” (Arslan & Bayrakçı, 2006, s. 103) günümüz eğitimcilerinin dikkatini de çekmeye başlamıştır (Ben-Peretz, Mendelson ve Kron, 2003; Saban, Koçbeker ve Saban, 2006). Metafor çalışmaları eğitim alanında oldukça sık kullanıldığı halde okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri alanında yapılan metafor çalışmaları sınırlıdır.

Oysaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri Türkiye için yeni gelişen bir alan değildir. Bu hizmetler 1950’li yıllardan itibaren gündeme gelmiş, 1970 yılından itibaren öncelikle liselerde sonra aşamalı olarak tüm örgün eğitim kademelerinde hızla yaygınlaşmıştır (Kuzgun, 1991).

Yaklaşık 70 yıllık geçmişine rağmen okul psikolojik danışmanlarının görev, yetki ve sorumluluklarının belirgin olmaması ve yönetici-öğretmen-okul psikolojik danışmanı işbirliğinin yetersiz oluşu hem öğrencileri hem de okul psikolojik danışmanlarını ilgilendiren önemli bir sorundur (Yöndem, 1999). Okul psikolojik danışmanlarının rol ve görevlerine ilişkin algı ve beklentilerin değişen milli eğitim politikalarına ve dönemseli ihtiyaçlara göre farklılık göstermesi, dahası, buna ilişkin olarak belirlenen koşul ve standartların sürekli değiştirilmesi hem meslek kimliğinin oluşmasını hem de mesleki görev, sorumluluk ve sınırların belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu sorunların yanı sıra, okul psikolojik danışmanlarının beceri ve deneyim eksikliklerinin olması (Özer, 1998; Güvenç, 2001), aldıkları eğitimin daha çok kuramsal yönelimi olması (Hamamcı, Murat ve Çoban, 2004), verdikleri hizmetleri tanıtmada konusunda yeterli olmamaları (Yüksel-Şahin, 2008) ve özellikle alan dışı atamalar yolu ile mesleki eğitimi olmayan kişilerin okul psikolojik danışmanı olarak atanmaları rehberlik hizmetlerinin niteliğini düşürmektedir. Dolayısı ile mesleki sınırlar belirsizleşmekte ve okul psikolojik danışmanının rollerine ilişkin bir karmaşa yaşanmaktadır.

Türkiye’de yaşanan bu sorunların bir kısmı diğer ülkelerde de gözlenebilmektedir. Örneğin yüz yılı aşkın geçmişine rağmen bugün bile ABD’de okul danışmanlarının rolü eyaletten eyalete hatta şehirden şehre gelişmiş güzel biçimlenmekte (Sink, 2002) ve dolayısı ile psikolojik danışmanlar hala bir rol karmaşası yaşamaktadırlar (Paisley ve McMahan, 2001). Rol karmaşasının altında “okul psikolojik danışmanı” ve “rehber öğretmen” terimlerinin yattığı da düşünülmektedir (Sears ve Granello, 2002). Türkiye’de de buna çok benzer tartışmalar süregitmektedir (ör. Doğan, 1996, 1990; Terzi, Tekinalp, Leuwerke, 2011) ve okul psikolojik danışmanları PDR hizmetlerinin nitelikli hale gelmesi için görev tanımlarının ayrıntılı yapılmasına ihtiyaç duymaktadırlar (Yüksel-Şahin, 2015). Belirsizlik büyük ölçüde meslek yasasının ve mesleki yeterlik kriterlerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum değişen yönetmelikler, politikalar, alan dışı atamalar gibi sorun alanlarını meydana getirmektedir.

Bu ve benzeri güçlükler ile birlikte okul psikolojik danışmanlarının kendi mesleklerine ilişkin algılarının içeriğini ve bu içeriğin nasıl biçimlendiğini belirlemek bu alana ilişkin yaşanan sorunların çözümü için bir bakış açısı sağlayabilmek açısından önemlidir. Ancak eğitimin farklı alanlarında yapılmış metafor çalışmalarında bu gibi durumlar kavramsallaştırılırken genel olarak bağlamdan kopuk ve katılımcıların mesleğine ilişkin algısını oluşturan diğer bileşenlerden ayrıştırılmış olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle öğretmenlerin ifadeleri sadece kendi özneliği içerisinde değerlendirilerek hem çevreden, hem de mevcut koşullardan bağımsız olarak ele alınmaktadır. Bu türden eğitim araştırmalarında çoğunlukla “ne oldu” sorusuna yanıt aranmakta, olguların ‘neden’leri ise ihmal edilmektedir (Yıldız ve Ünlü, 2014). Bu çalışmada ise okul psikolojik danışmanlarının mesleklerine ilişkin metaforik kavrayışlarının ayrı bir zihinsel temsil olmaksızın mesleklerine ilişkin algıladıkları sorumluluklar ve sınırların bir ürün olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada metafor araştırmalarında eksik olduğu düşünülen bağlamsal vurgu; sınır ve sorumluluklara ilişkin algıların da kapsama dahil edilmesi ile giderilmeye çalışılmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, okul psikolojik danışmanlarının, mesleklerine ilişkin algıları metaforlar aracılığı ile ortaya çıkararak görev ve sorumluluklarına ilişkin kavramsallaştırmaları ile ilişkisini ortaya koymaktır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okul psikolojik danışmanları “okul psikolojik danışmanı” kavramına ilişkin sahip oldukları algılarını hangi metaforlar yoluyla açıklamaktadır?
2. Okul psikolojik danışmanları mesleki sorumluluklarını hangi kavramlarla açıklamaktadır?

3. Okul psikolojik danışmanlar mesleki sınırlarını hangi kavramlarla açıklamaktadır?

2. Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada kamuya bağlı okullarda görev yapan okul psikolojik danışmanlarının “okul psikolojik danışmanı” kavramına ilişkin algılarını ve görev alanları ile görev sınırlarına ilişkin kavramsallaştırmalarını belirleyebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden metaforlar ve cümle tamamlama yöntemi kullanılmış ve “okul psikolojik danışmanı” olgusuna ilişkin yaşantıları, algıları ve bunlara yüklediği anlamlar ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Araştırma amacına uygun olarak araştırma verileri nitel teknikler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada metaforların tercih edilmesinin en önemli nedeni bireylerin mesleklerine ilişkin his ve algılarının anlaşılmasında işlevsel olduğunun düşünülmesidir (Collins ve Green, 1990). Dolayısıyla metaforlar bize, bireylerin mesleklerini nasıl kavramsallaştırdıklarını göstermekte; böylece sınır ve sorumluluklarını nasıl belirlediklerini anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinin bir ilçesinde devlet okullarında (ilkokul, ortaokul ve lise) çalışan 85 okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Soru formunu dolduran 85 öğretmenin 7 tanesi demografik bilgiler dışında kalan bilgileri doldurmadıkları için analize dâhil edilmemiştir. Geriye kalan 78 öğretmenin formları incelenmiş ve metafor sorusunda 10 boş ve iki geçersiz, sorumluluk kategorisinde 10 boş, sınırlar kategorisinde 14 boş form olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %87’si kadın, %13’ü erkektir. Katılımcıların %40’ı 53-43 yaş, %36’sı 42-33 yaş, %24’ü 32-26 yaş aralığındadır. Katılımcıların %24’ü Ankara Üniversitesi, %20’si Hacettepe Üniversitesi, %10’u Gazi Üniversitesi mezunudur. Katılımcıların %56’sı PDR bölümünden mezundur. Alan dışı mezunlar katılımcıların %38’ini oluşturmaktadır. Mezun olduğu bölümü belirtmeyen katılımcılar ise grubun %6’sını oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2015 Aralık ayı içerisinde RAM’da eğitimlere katılan devlet okullarında görevli okul psikolojik danışmanlarının gönüllü katılımı ile toplanmıştır. Veri toplama aşamasında öğretmenlere araştırmacı tarafından çalışmanın amacı açıklanmış; çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğretmenlerden 25 dakikalık süre içerisinde cevaplamaları istenmiştir.

Veriler katılımcıların demografik form ve cümle tamamlama görevinin yer aldığı bir soru formu aracılığı ile toplanmıştır. Uygulama sırasında önce öğretmenlere metaforun ne olduğu hakkında kısa bir bilgi sunulmuş ve sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla her birinden “Okul psikolojik danışmanı..... gibidir, çünkü ...” cümlesini tamamlamaları istenilmiştir. Sınırlar ve sorumluluk algıları için aynı formun devamında “okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu... dur, çünkü...”, ve “okul psikolojik danışmanı... karışmamalıdır, çünkü...” cümleleri de yer almıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması

Araştırmacılar tarafından ulaşılan 85 okul psikolojik danışmanından, okul psikolojik danışmanı kavramına ilişkin metafor yazmaları istenilmiştir. Ancak 19 öğretmenin formları boş ya da metafor olmayan yanıtlar içermesi sebebiyle araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Metaforlar için dışarıda bırakılan öğretmenlerin verileri sınırlılık ve sorumluluk yanıtları için analize dahil edilmiştir. Öğretmenler tarafından oluşturulan metaforların analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yapılırken çalışmalarda sıklıkla kullanılan (bkz, Saban vd., 2006; Aydın ve Ünalı, 2010) altı aşamalı değerlendirme süreci dikkate alınmıştır. Bunlar aşamalar sırasıyla: adlandırma, tasnif etme (eleme), yeniden organize etme, kategori geliştirme, geçerlik ve güvenilirliği sağlama ve nicel veri analizi için verilerin düzenlenmesi aşamalarıdır.

Araştırma sonuçlarının geçerliğini sağlamak için Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği uyuşum yüzdesi kullanılmıştır. Güvenirlik = Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş Ayrılığı) formülü ile yapılan hesaplama için öncelikle araştırmacı tarafından oluşturulan kategorilerin listesi iki uzmana sunulmuştur. Uzmanlardan bu listeden yararlanarak metaforlarla kategorileri eşleştirmeleri istenilmiştir. Görüş ayrılığı yaşanan kategoriler yeniden değerlendirilmeye alınmıştır. Karşılaştırma sonrasında uzmanlar, 66 metaforda görüş birliğinde olmuş; sonuçların güvenilirliği .97 bulunmuştur. Altıncı ve son aşamada ise hem güvenilirliği artırmak hem yanlılığı azaltmak hem de analiz sonucunda ortaya çıkan tema ve kategoriler arasında karşılaştırma yapmaya olanak sağlaması için (Yıldırım ve Şimşek, 2006) elde edilen veriler istatistik paket programına aktarılarak frekansları (f) ve yüzdeleri (%) hesaplanmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan okul psikolojik danışmanlarının “okul psikolojik danışmanı” olgusu ile ilgili geliştirdikleri metaforlara, sorumluluk ve sınırlarına ilişkin bulgular tablolar halinde ayrı ayrı analiz edilerek sınıflanmıştır.

Okul Psikolojik Danışmanına İlişkin Metaforlar

Okul psikolojik danışmanlarının mesleklerine ilişkin olarak ürettikleri metaforlar “Farkındalık sağlama”, “Sorun çözücü”, “İletişim becerisi”, “Koruyucu-ebeveyn”, “Değersizlik” olarak 5 ana kategori altında toplanmıştır.

Tablo 1. Okul psikolojik danışmanı metaforları ve frekansları

		f	%
Farkındalık sağlamaya ilişkin metaforlar	Yol göstericilik	14	21.2
	İçgörü	7	10.6
	Toplam	21	31.8
Sorun çözmeye ilişkin metaforlar	Belirsiz sınırlar	14	19.7
	Acil durum/ İlk yardım	3	4.5
	Belirgin sınırlar	3	4,5
	Toplam	20	27.17
İletişim odaklı metaforlar	Etkin dinleyici	10	15.2
	Ara bulucu	4	7.6
	Sırdaş	3	4.5
	Toplam	17	26.13
Koruyuculuğa ilişkin metaforlar	Koruyucu	6	9.1
	Toplam	6	9.1
Değersizliğe ilişkin metaforlar	Değersizlik	2	3.0
	Toplam	2	3.0
	Toplam	66	100

Farkındalık sağlamaya ilişkin metaforlar

Farkındalık sağlama kategorisi “içgörü” ve “yol gösterici” olmak üzere iki alt kategoriden oluşmaktadır. İçgörü alt kategorisinde en çok ayna metaforu kullanılmıştır. Okul psikolojik danışmanı, “bireyin kendisini görmeyi sağladığı” için, “danışmanın kendisini olduğu gibi görmesini sağladığı” için, “farkındalığı arttırdığı” için ayna metaforu kullanılmıştır. İçgörü kategorisindeki diğer metaforlar terazi, güneş, fener ve ışık metaforlarıdır ve bu metaforlar da ayna metaforu gibi kişinin kendine dönük artan farkındalığını, aydınlanmasını vurgulamaktadır. Farkındalık sağlama kategorisinin diğer bir alt kategorisi olan “yol gösterici” ise bireyin dış dünyaya ilişkin bir görüş kazanmasına işaret etmektedir. Bu kategoride kılavuz, yol gösterici, el feneri, fener, trafik levhası, gözlük, güneş, yol haritası metaforları kullanılmıştır. Metaforlar “yolu aydınlatır”, “sisi dağıtır”, “olabilecek riskleri önceden önler”, “seçenek sunar” ifadeleri ile açıklanmıştır.

Sorun çözmeye ilişkin metaforlar

Sorun çözüme kategorisi üç alt kategorinin üst başlığını oluşturmaktadır. Bunlar “belirgin sınırlar”, “belirsiz sınırlar” ve “acil durum/ilik yardım” kategorileridir. Belirgin sınırlar, bireyin kendisini kendi meslek sınırları içerisinde bir sorun çözücü olarak algıladığı ve bu şekilde yansıttığı ifadeleri içermektedir. Bu alt kategoride kullanılan metaforlar, joker, birlikişi ve aile danışmanıdır. Diğer alt kategori acil durum/ilik yardım kategorisi ise anlık müdahale gerektiren durumlarda sorun çözücü olma özelliklerini öne çıkaran bir kategoridir ve “ilkyardım”, “ilkyardım malzemesi”, “ilkyardım uzmanı” metaforlarını kapsamaktadır. Bu kategoride en sık karşılaşılan metafor, belirsiz sınırlar alt kategorisine ait metaforlardır. Bu alt kategori okul psikolojik danışmanlarının kendilerinin ilgili/ilgisiz her durumun, her türlü sorunun çözücüsü olarak algılandıklarını düşündüğüne işaret etmektedir. Bu alt kategoride yer alan metaforlar “imdat supabı”, “aspirin”, “sihirli değnek”, “tampon”, “Güzin abla”, “joker eleman”, “yama”, “problem çözüme makinesi” metaforlarıdır.

İletişim odaklı metaforlar

İletişim odaklı metaforlar, iletişim süreçlerinin farklı yönlerine vurgu yapmaktadır ve sırdaşlık, etkin dinleme/rahatlatma ve arabuluculuk alt kategorilerini içermektedir. Sırdaşlık alt kategorisi, başkalarının bilmediği bilgilere sahip olma ve bu bilgileri paylaşmamayı vurgulamaktadır. “Sünger”, “mahallenin muhtarı” ve “gizli kutu” metaforları bu alt kategoriyi betimlemektedir. Arabulucu alt kategorisi, birbirini anlamadığı varsayılan iki uç arasında iletişimi kurmaya yar-

dımcı olma vurgusu nedeni ile sorun çözme kategorisinde değil iletişim kategorisinde yer almaktadır. Bu alt kategoride psikolojik danışman; “zor durumda olan tarafların birbirini anlamasını sağladığı”, “öğretmen, veli, öğrenci, idare arasında diyalog sağladığı” için köprü, anahtar, arabulucu, bel kemiği metaforları ile tanımlanmıştır. İletişim kategorisinde en sık ifade edilen alt kategori temel danışma becerilerinden bir tanesi olan etkin dinlemedir. Bu kategori altında toplanan ifadeler hem etkili- iyi bir dinleyici olmayı hem de rahatlatıcı olmayı vurgulamaktadır. Bu alt kategoride; “ses kayıt cihazı”, “psikolog”, “paratoner”, “sakinleştirici”, “ağlama duvarı”, “dializ makinesi”, “güneş” ve “dinleme ustası” metaforları kullanılmıştır.

Koruyuculuğa ilişkin metaforlar

Koruyuculuk kategorisinde, psikolojik danışmanın bir ebeveynin sağladığı korunma/temel güven duygusunun ya da bir ebeveynin sağladığı şefkat ve fedakârlığın vurgulandığı metaforlar yer almaktadır. Koruyuculuğu vurgulayan altı psikolojik danışmanın üçü “anne” metaforunu kullanarak bu özelliği açıklamaktadır. Psikolojik danışman “koruyucu”, “şefkatli” ve “fedakar” olması nedeni ile “anne” metaforu ile betimlenmektedir. Bu kategoride kullanılan diğer metaforlar “sığınak”, “çınar” ve “destekleyici güç” metaforlarıdır.

Değersizliğe ilişkin metaforlar

Psikolojik danışmanlığı metaforlar aracılığı ile betimleyen 66 kişiden sadece ikisi değersizlik duygularını yansıtan metaforlar kullanmışlardır. Bu metaforlardan bir tanesi “klozet” diğeri “günah keçisi”dir. Okul psikolojik danışmanı “herkes içini boşaltır, sifonu çekmeden gider” açıklaması ile klozete; “bütün ihaleler ona kalır” açıklaması ile günah keçisine benzetilmiştir.

Okul Psikolojik Danışmanının Sorumlulukları

Okul psikolojik danışmanlarının sorumluluk anlayışları, okul psikolojik danışmanlığının işlevlerine odaklı olanlar, ilkelerine odaklı olanlar ve mesleğe aidiyet olmak üzere üç ana kategori altında toplanmaktadır.

Tablo 2. Rehber öğretmenlerin algıladığı sorumluluk alan kategorileri ve frekans dağılımları

		f	%
İşleve Dayalı Sorumluluklar	Geliştirici rehberlik	10	14.7
	Yöneltici rehberlik	7	10.3
	Önleyici rehberlik	6	8.8
	Kriz yönelimli	5	7.4
	Uyum sağlayıcı rehberlik	1	1.5
	Toplam	29	42.7
İlkeye Dayalı Sorumluluklar	Öğrenci merkezli	10	14.7
	Gizlilik/etik	10	14.7
	Ulaşılabilirlik	6	8.8
	Saygı/etik	5	7.4
	Öğrenciyi tanıma	4	5.9
	Koordinasyon	2	2.9
Toplam	37	54.4	
Aidiyete Dayalı Sorumluluklar	Mesleğe aidiyet	2	2.9
	Toplam	2	2.9
Toplam		68	100.0

Okul psikolojik danışmanlığının işlevine odaklanan ifadeler incelendiğinde, okul psikolojik danışmanlarının sahip oldukları sorumlulukları sırasıyla “geliştirici”, “yöneltici”, “önleyici” “kriz yönelimli” ve “uyum sağlayıcı” işlevlere yönelik sorumluluklar (%42.7) olarak algıladığı göze çarpmaktadır. Okul psikolojik danışmanlığının ilkelerini öne çıkaran sorumluluklar (%54.4) içerisinde de “öğrenci merkezlilik”, “gizlilik-etik”, “ulaşılabilirlik”, “saygı”, “öğrenciyi tanıma” ve “koordinasyon” yer almaktadır. Bir sorumluluk olarak ifade edilen mesleğe aidiyet (%2.9) ise üçüncü kategoriyi oluşturmaktadır.

Veriler sırası ile değerlendirildiğinde okul psikolojik danışmanlığının geliştirici işlevinin en önemli sorumluluk olarak görüldüğü ifade edilebilir. Buna göre bir okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu “bireyin kendini gerçekleştirmesine”, “çocukların sağlıklı kişilik geliştirmesine”, “kişilik bütünlüğüne” katkıda bulunmak ve “farkındalık”, “iyilik hali” ve “mutluluk ve huzur” sağlamak olarak görülmektedir. Okul psikolojik danışmanları geliştirici rehberliği

temel sorumlulukları olarak görmelerini; amaçlarının bu olması, merkezde öğrenci olması gibi çeşitli nedenlerle açıklamaktadırlar;

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu bireyin kendini gerçekleştirmesidir çünkü bu her bireyin amacıdır

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu öğrencinin iyilik halidir çünkü merkezi öğrencidir.

Okul psikolojik danışmanlarına göre öğrenci merkezli olma da sorumlulukların başında yer almaktadır. Bu nedenle okul psikolojik danışmanları temel sorumluluk alanlarını öğrenci/birey olarak ifade etmişlerdir. Okul psikolojik danışmanlarına göre bu vurgunun nedeni öğrencilerin “okuldaki varoluş sebepleri olmaları”, “onlarla var olmaları” ve “onlar için var olmaları”dır.

Okul psikolojik danışmanlarının en sık vurguladığı diğer sorumluluk alanı ise gizlilik/etiktir. Buna göre okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu; sır küpüolma, konuşulanları koruma, gizlilik. Bu sorumluluğun önemsenmesini okul psikolojik danışmanları özellikle danışanın güven duyguları ile açıklamaktadır. Aşağıda bu kategorinin örnek ifadeleri yer almaktadır;

Okul psikolojik danışmanın en önemli sorumluluğu gizlilik çünkü güveni sarsmamak, kazanmak gerekir.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu gizlilik çünkü hassas bilgilere sahiptir

Okul psikolojik danışmanının en sık vurguladıkları sorumlulukların ikinci sırasında yönlendirici rehberliğe ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Okul psikolojik danışmanları özellikle ”doğru yönlendirme”, “bilgilendirme”, “yol açma”, “yol gösterme”, işlevlerini ifade etmektedirler. Örneğin bir okul psikolojik danışmanı bu bakış açısını aşağıdaki cümle ile ifade etmektedir.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu yol gösterici olmasıdır çünkü en iyi yardım nasıl öğretmektir.

Okul psikolojik danışmanlarının sorumluluk alanı içerisinde önemli gördükleri bir diğer konu öğrenciyi olası olumsuzluklardan korumadır. Bu sorumluluk öğrencinin öğrenme sürecini kolaylaştırmadan, riskli durumları saptamaya kadar geniş bir aralıkta olsa da genel olarak sorunu azaltmayı olumlu faktörleri çoğaltmayı kapsayan önleyici/koruyucu bir rehberlik anlayışını yansıtmaktadır. Bu kategori öğretmenlerin aşağıdaki ifadelerini içermektedir

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu öğrencidir çünkü sorunsuz öğrenci iyi bir eğitim alır.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu çocuğu korumadır çünkü çocuklar korunmaya ihtiyaç duyarlar.

Okul psikolojik danışmanlarının sorumlulukları kategorisinde algıladıkları bir diğer kategori “ulaşılabilirlik”tir. Bu kategori içerisine duygusal olarak ulaşılabilir olma ve iletişim kurmaya açık olma ile ilişkili ifadeler dahil edilmiştir. Bu kategori içerisindeki ifadelerin özellikle vurguladığı nokta, öğrencinin dinlendiğinin anlaşıldığının, okul psikolojik danışmanının yanında olduğunun hissedilmesidir. Aşağıda bu kategorinin örnek ifadeleri yer almaktadır;

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu öğrencinin yanında olduğunu hissettirmesidir çünkü yardım edebilmek için öğrenci böyle düşünmelidir.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu güler yüzlü içten ve samimi olmasıdır çünkü karşısındaki bireyin kendisini tam olarak açması ve paylaşımlarda bulunması için ilk ve en önemli adım iyi bir ilişki kurmaktır

Diğer kategorilerden daha az vurgulanmakla birlikte okul psikolojik danışmanlarının sorumluluk alanları açısından değindiği diğer iki nokta kriz yönelimli rehberlik anlayışını ve saygı/etik ilkesini içermektedir. Örneğin bir okul psikolojik danışmanı kriz yönelimli rehberlik anlayışını şu şekilde ifade etmektedir.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu sorun çözmektir çünkü işler, olaylar karmaşık hale geldiğinde akla geliriz.

Saygı ilkesini içeren ifadeler tarafsızlık, birey oluşa saygı, kişiyi yargılamama noktaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Okul psikolojik danışmanları saygı ilkesini aşağıdaki ifadelerle benzer şekillerde açıklamaktadırlar.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu yargılamamaktır çünkü ancak o zaman dürüst olunur.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu yansız olmaktır çünkü yargıç değildir.

Okul psikolojik danışmanının sorumlulukları arasında görülen bir diğer nokta da öğrenciyi tanımadır. Anlama, sorun çözme ve yardım etmenin temelinde öğrenciyi tanıma ve anlama görülmektedir. Sorumluluklarını bu kategoride değer-

lendiren öğretmenler bu durumu aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedirler;

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu dinlemek ve anlamaktır çünkü çocukların en çok buna ihtiyacı var.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu bireyi tanımadır çünkü psikolojik yardımın temelidir.

Okul psikolojik danışmanları tarafından en az vurgulanan sorumluluklar mesleğe aidiyet duygusu, koordinasyon ve uyum sağlayıcı rehberliktir. 2 öğretmen mesleğe aidiyeti aşağıdaki cümleler ile ifade etmektedir.

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu mesleğine karşı olandır çünkü bu olursa gerisi gelir

Okul psikolojik danışmanının en önemli sorumluluğu işini severek yapmasıdır çünkü okul psikolojik danışmanı ancak topluma böyle faydalı olur

Koordinasyon kategorisinde iki öğretmen işbirliği ve organizasyonu vurgularken, bir öğretmen de “öğrencinin uyumunu kolaylaştırmalıdır” diyerek uyum sağlama sorumluluğunu vurgulamaktadır.

Okul Psikolojik Danışmanının Sınırları

Okul psikolojik danışmanlarının içinde yer almamaları gereken iş ve sorumluluklarına ilişkin çizdikleri sınırlar incelendiğinde sırasıyla idari işlere, kişisel ve özel alana, değerlendirme/yaptırım/ceza işlerine, görev tanımına girmeyen işlere, taraf olmayı gerektiren durumlara, aile sistemine ve meslektaşları ile diğer uzmanların işlerine karışmamak yer almaktadır. Sınırsız kategorisi ise, okul psikolojik danışmanlarının görev alanlarına ilişkin bir sınır algılamamalarını yansıtmaktadır.

Tablo 3. Okul psikolojik danışmanlarının algıladığı sınırların kategorileri ve frekans dağılımları

		f	%
Yönetmelik Sınırlar	İdari işler	20	31.3
	Değerlendirme /yaptırım /ceza	10	15.6
	Görev tanımına girmeyen	7	10.9
	Taraf olmayı gerektiren durumlara	5	7.8
	Telkin	5	7.8
	Toplam	47	73.4
Rol Karmaşası	Danışan merkezli özel hayat	10	15.6
	Meslektaşlarına uzmanlara	2	3.1
	Aile sistemine	2	3.1
	Toplam	14	21.8
Sınırsız	Sınırsız	3	4.7
	Toplam	3	4.7
	Toplam	64	100.0

Alt kategoriler ifade sıklığına göre değerlendirildiğinde okul psikolojik danışmanlarının en çok (%31) idari işlere karışmamaları gerektiğini ifade ettiği görülmektedir. Bu durumu “iş bu değil”, “meslek etiğimiz ile bağdaşmaz”, “idareci değildir”, “görevi değildir ve çalışma süresinden çalar” gibi ifadeler ile gerekçelendirilmektedir.

Diğer bir kategori olan kişisel ve özel alan da (%15.6) danışanın “tercihlerini”, “kararlarını”, “özel hayatını”, “tutum ve değerlerini”, “arzularını”, “cinsel yönelimlerini” içermektedir. Okul psikolojik danışmanlarının kişisel ve özel alanı kendi sorumluluk alanları dışında görmeleri “karar hakkı bireyindir”, “birey o zaman yardımı kabul etmez”, “birey bu kararı kendi vermelidir”, “kişi kendi çözüm yolunu aramalıdır”, “her yaşamın kendi dengesi farklıdır, özeldir”, “görevi-bilgilendirmektir, dikte etmek değil” gibi ifadeler ile açıklanmaktadır.

Okul psikolojik danışmanlarının yaklaşık % 16’sı değerlendirme yaptırım ceza işlerine karışmamaları gerektiğini düşünmektedir. Buna göre okul psikolojik danışmanları “disiplin işlerine”, “yaptırım ve cezalara”, “sınavlara”, “sınıftaki aramalara”, “güvenlik işlerine” ve “otorite gerektiren işlere” karışmamalıdır çünkü “yetkileri arasında korkuya sebebiyet verecek durumları yoktur”, “alanı gereği dışında olması gerekir”, “yol göstericidir”, “insan dinamiklerinin bu yöntemlerle iyileştirilemeyeceğini bilir” ve bu işler “öğrenciyi kendini suçlu hissettiren” durumlardır.

Okul psikolojik danışmanlarının yaklaşık %11’i sınırlarını görev alanı dışında kalan her şey ile çizmektedirler. Buna göre okul psikolojik danışmanları “okuldaki her işe”, “üstüne vazife olmayan işlere”, “öğrenci-veli-öğretmen dışında kalanlara” ve “kendi mesleki yeterliğini aşan konulara” karışmamalıdır çünkü “hem yeterlik ve sınırlarını bilmelidir” hem

de “karıştığı iş ona yapışıp kalabilir”, “sonra görevi olur” ve “bu durum asıl görevini yapmasını engeller”.

Okul psikolojik danışmanlarının %8’i “veli-öğretmen” sorunlarına” ve “taraf olmayı gerektiren durumlara” karışmalarını gerektiğini düşünmektedir. Buna göre “objektif olmalıdırlar” ve böyle bir durum okul psikolojik danışmanının “duygularını karıştırmamasına neden olur”.

Daha seyrek ifade edilmekle birlikte aile sistemi (%3.1) ve meslektaşlar-diğer uzmanlar (%3.1) okul psikolojik danışmanlarının sınır çizdikleri alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile sistemini vurgulayan iki öğretmen aşağıdaki ifadeler ile bu durumu belirtmektedirler

Okul psikolojik danışmanı aile sistemine karışmamalıdır çünkü engel olamayacağı ve sistem dışında müdahaleye genelde kapalı oluyor.

Okul psikolojik danışmanı (psikolojik danışman) anne babanın kendi arasındaki ilişkiye karışmamalıdır çünkü her iki tarafa ulaşmak ve isteklerini karşılamak her zaman mümkün olmuyor.

İfadelerde de görüleceği gibi ailenin karışılmaması gereken bir alan olması görev tanımlarının dışında kalmasından öte işe yaramama, müdahale edilebilir olmama gerekçesi ile açıklanmaktadır. Bu durum okul psikolojik danışmanlarının aslında aile sistemine müdahale etmeleri gerektiğini düşündüklerini ancak bu sisteme ulaşmakta güçlük yaşadıklarının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Meslektaşları ve diğer uzmanları vurgulayan iki ifade aşağıdaki gibidir.

Okul psikolojik danışmanı okul psikolojik danışmanına karışmamalıdır çünkü aynı alanda da olsak farklı tekniklere saygı önemlidir.

Okul psikolojik danışmanı psikiyatriste karışmamalıdır çünkü tıbbi tanı koyar.

Sınırlar ile ilgili soruya 3 öğretmen verdiği yanıt, herhangi bir sınır algısını içermediği için “sınırsız” kategorisi altına yerleştirilmiştir. Bu ifadelerde rehber öğretmenin “her şeye” karışabileceği fikri ortak bir vurgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Rehber öğretmenler “her konuda fikirlerini paylaşmanın” uygun olduğunu ve meslekleri gereği “insan olan her şeyde” yer aldıklarını düşündükleri için bir sınır çizmemektedirler.

4. Sonuç ve Tartışma

Okul psikolojik danışmanlarının görev alanları ve sorumlulukları ile ilgili henüz bir görüşbirliği bulunmamaktadır. Önceleri sadece rehberlik diye anılan bu hizmetler, zamanla “Rehberlik ve Psikolojik Danışma”, sonra da sunulan hizmetlerin psikolojik yönüne daha fazla vurgu yapmak için “Psikolojik Danışma ve Rehberlik” olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Kuzgun, 2000). Her ne kadar okullarda yürütülen PDR hizmetlerinden birinci derecede sorumlu profesyonel personele ülkemizde verilen unvan “rehber öğretmen” olsa da gerek yapılan işin içerik ve doğasının öğretmenlikten farklı olması, gerekse psikolojik danışma hizmetlerinin tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de rehberlik hizmetlerinin önüne geçmesi, bu unvanın verildiği günden bu yana hep tartışılır kalmıştır (Pişkin, 2006).

Araştırma sonuçları bu karmaşanın alanda görev yapan okul psikolojik danışmanlar tarafından da deneyimlendiğini göstermektedir. Buna göre katılımcılar bir yandan mesleki sınırlarını %31.3 ile idari işler ve %15.6 ile değerlendirme/yaptırım/ceza olarak belirlerken diğer yandan bir meslek üyesine göre oldukça yüksek oranda bu sınırları çizememektedirler. Örneğin mesleklerinin bir parçası olarak algıladıkları sorun çözme davranışı için belirsiz sınırlar söz konusudur (%19.7) Okul psikolojik danışmanlarının deneyimlediği diğer bir karmaşa da bir yandan yaptıkları işi yol göstericilik olarak tanımlarken (% 21.2) sorumluluklarını tanımladıklarında işleve dayalı olarak asıl sorumluluklarını %14.7 ile geliştirici rehberlik olarak tanımlamışlardır. Bu tablo bir bütün olarak ele alındığında okul psikolojik danışmanlarının kendilerine dair mesleki algıları ile okulda kendilerine yüklenen görevler arasında kaldıkları görülmektedir.

Araştırmanın diğer bulguları değerlendirildiğinde psikolojik danışma alanının en önemli ilkeleri arasında olan öğrenci merkezlilik ve gizliliğin okul psikolojik danışmanları tarafından önemli ölçüde içselleştirildiği görülmektedir. Buna ek olarak okul psikolojik danışmanların mesleki metaforlarının %15.2’sini etkin dinleme kategorisinin oluşturuyor olması ve danışanın özel hayatını sınır olarak tanımlamaları (%15.6) bir arada ele alındığında, okul psikolojik danışmanlarının diğer bir önemli etik ilke olan “olduğu gibi kabul”ü içselleştirmede önemli bir yol aldıklarını düşündürmektedir. Bu durum psikolojik danışmanların okullarda “öğretmen” olarak değil “psikolojik danışman” olarak varlık sergileme çabalarının bir ürünü olarak düşünülebilir.

Çalışmadan elde edilen bulgular, alana ilişkin başka bir soruna da işaret etmektedir. Ankara’nın merkez ilçelerinden birinde yapılan bu çalışmada katılımcıların %38’ini alan dışı mezunlar oluşturmuştur. Bu oranın anlamlı düzeyde yük-

sek olduğu düşünülmektedir. Dolayısı ile hem mesleki tanımlamalarda hem de sorumluluk ve sınırların ifade edilmesinde sadece üniversitelerin Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü mezunlarının değil farklı bir bölümden mezun olup pedagojik formasyon eğitimi alarak okullarda rehber öğretmen kadrosunda görev yapan katılımcıların da etik ilkeler konusunda önemli bir aşama kaydettikleri ifade edilebilir. Diğer yandan belirsiz sınırların ve yol göstericiliğin bu kadar yüksek olmasında da alan dışı atamaların etkisini düşünmek gerekir. Psikolojik danışma becerilerine sahip olmadan göreve atanan alan dışı katılımcıların rehberlik hizmetlerine ağırlık verdiği varsayılabilir.

Bu varsayımların nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı farklı bir araştırma ile ele alınması henüz kendi mesleki tanımları konusunda netliğe sahip olmayan okul psikolojik danışmanlığının özellikle alan dışı atamalar sonucu nasıl bir yönelimde olduğunu anlamamız açısından faydalı olacaktır.

5. Kaynakça

- Arslan, M. M., & Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim*, 35(171), 100-108.
- Aydın, F., & Unaldı, U. E. (2010). The analysis of geography teacher candidates' perceptions towards "geography" concept with the help of metaphors. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(2), 600-622.
- Ben-Peretz, M., Mendelson, N. ve Kron, F. W. (2003). How teachers in different educational context view their roles. *Teaching and Teacher Education*, 19, 277-290.
- Collins, E. C., & Green, J. L. (1990). Metaphors: the construction of a perspective. *Theory In to Practice*, 29(2), 71-77.
- Dogan, S. (1990). Türkiye'de rehberlik kavramı ve uygulamalarının gelişiminde milli eğitim şûralarının rolü. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(1): 45-55.
- Dogan, S. (1996). Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik alanında meslek kimliğinin gelişimi ve bazı sorunlar. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(7): 32-44.
- Güvenç, M. (2001). Okullardaki rehberlik faaliyetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan güçlükler. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Huberman, A. M., & Miles, M. B. (1994). *Data management and analysis methods*. N. Denzin, Y. Lincoln (Ed). Handbook of qualitative research(428-444). London: Sage
- Hamamcı, Z., Murat, M., & Çoban, A. (2004). Gaziantep'teki okullarda çalışan psikolojik danışmanların mesleki sorunlarının incelenmesi. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildiri Özetleri* (s. 201-210).
- Kuzgun, Y. (1991). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara OSYM Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Morgan, D.L. (1997). *Planning focus groups*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Paisley, P.O. & McMahon, H. G. (2001). School counseling for the twenty-first century: challenges and opportunities. *Professional School Counseling*, 5, 106-115.
- Pişkin, M. (2006). Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin dünü, bugünü ve yarını. Hesapçıoğlu, M. ve Durmuş, A. (ed.) *Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilonço Denemesi*, Ankara: Nobel
- Saban, A., Koçbekar, B. N., & Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metaphor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6 (2), 461-522.
- Sears, S. J. & Granello, D. H. (2002). School counseling now and in the future: a reaction. *Professional School Counseling*, 164-171.
- Sink, C. A. (2002). In search of the profession's finest hour: a critique of four views of 21st century school counseling. *Professional School Counseling*, 5, 156-163.
- Terzi, Ş., Tekinalp, B. E., & Leuwerke, W. (2011). Psikolojik danışmanların okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri modeline dayalı olarak geliştirilen kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını değerlendirmeleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 51-60.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A., & Ünlü, D. (2013). Metaforlarla öğretmenliğin dönüşümü: "Dün heybetli bir şelaleydik, bugün ise kurumaya yüz tutmuş dere". III. Uluslararası Eleştirel Eğitim Konferansı'nda sunulmuş bildiri. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Yöndem, D. Z. (1999). Liselerdeki yönetici ve öğretmenlerin psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin beklentileri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 24, 257.
- Yüksel Şahin, F. (2016). Okul psikolojik danışmanlarının okullarında verdikleri psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini değerlendirmeleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 281-298.